

ВОЄННА ПРОЗА

ОЛЕКСАНДР ВІЛЬЧИНСЬКИЙ
У СТЕПУ ПІД
АВДІЇВКОЮ

Харків
«Фоліо»
2018

Друг Косичка

На посту їх двоє, старий і молодий, точніше троє, ще плямистий кіт, чорне з білим, який то з'являвся, то зникав за мішками з піском, прикритими ще літньою маскувальною сіткою, бо там, на степку, перед в'їздом, де вгруз у сніг самотній, зварений із рейок протитанковий «їжак», — його мисливські угіддя. У мішках пороблені бійниці, колись там стояв важкий кулемет, але, кажуть, його ще навесні відправили на позиції, залишилася лише скручена з труб напівіржава рама і тхне мишами.

У старого позивний Луїс, у молодого — Фантом, хоча частіше через довге русяве волосся, яке той час від часу заплітає то на тім'ї, то на потилиці у кучий хвостик, у роті його називають Косичкою. А кіт начеб і без імені, хоча дехто з бійців і пробував його кликати Сепаром. Однак чи то кіт на «сепара» не реагував, чи це лайливе слово просто не клеїлося до цього милого створіння, але не прижилося. Для Луїса він був просто Киць.

— Киць, цік-цік-цік! — покликав тільки-но заступив на пост, і той майже одразу ж прибіг, потерся об черевик.

Того вечора, як і в інші, кіт знову полював неподалік за шлагбаумом. І коли до Луїса на пост прийшов друг Косичка, то вони ще деякий час разом спостерігали у світлі прожектора, як Киць спершу прислухався, принохувався, а тоді стрибав на сніг, залягав і знову стрибав. Але того вечора тут, край дороги, котові не щастило і, як справжній мисливець, він вирішив змінити місце і надовго зник десь за мішками.

Зате Косичка залишився. Він мав би ще відпочивати, бо його час заступати опівночі, але прийшов раніше і навіть чаю приніс у пластиковому стаканчику. Луїс сьорбнув і поставив стаканчик на притрушену снігом лавку і той одразу ж протопив темне коло аж до дошки.

Звісно, Косичка прийшов, щоб поговорити. Здається, їм обом подобалися ці їхні нічні розмови, ще з першого чергування, коли Косичка був за старшого. Бо новоприбулих за першим разом завжди ставили на пару зі старшими і з одним автоматом на двох, бо зброї і на «передку» не вистачало. Автомат на погляд був уже добряче зачовганий, із великим і дещо смішним набалдашником полум'ягасника на кінці дула.

Першої ночі в їхній парі за старшого був Косичка, й автомат також тримав він. А у друга Ушатого, з яким приїхав Луїс, за старшого був інший студент, із незмінним рум'янцем на щоках і позивним Захід. Наступного дня помінялися, уже він був із Заходом, а Ушатий із Косичкою, і лише на третю ніч кожен уже заступав поодиночі.

Тут, на базі, їх лише з десятків бійців, включно з хворими, і їхня основна функція, наскільки зрозумів Луїс, — це бути своєрідним перевалочним пунктом і службою тилового забезпечення водночас, тобто лазаретом і складом. Був ще й штаб, але досить умовно, оскільки командир майже весь час проводив на позиціях. Там же, на позиціях біля авдіївської промзони, обороняючи її лівий фланг, упереміж із підрозділами ЗСУ перебував і мало не весь їхній особовий склад.

Вони — це окрема штурмова рота добровольчого корпусу, їх ще називають «штурми», і тут, на базі, вони займають другий поверх невеликого двоповерхового будинку з колись білої, а тепер посірілої від часу цегли, до війни — гуртожитку якогось училища. Цей будинок із ними ділить ще один бойовий підрозділ — окрема тактична група, скорочено ОТГ, що розмістилася на першому поверсі. Територія довкруг будинку оточена бетонним парканом із колючим дротом поверх нього, але в'їзд із шлагбаумом у них спільний і його треба охороняти.

Удень там стоять отегешники, а вночі вони, «штурми», — з дев'ятої вечора і до дев'ятої ранку. Щоправда, за отегешниками ще й котельня, що також на першому поверсі, в яку вхід із торця, як і в казарму, але не на сходи, а у двері праворуч. Ті двері майже завжди відкриті і з них постійно тягне чадом, що піднімається аж до другого поверху, і там, у котельні, цілодобово також хтось має чергувати. Того вечора Луїс бачив старого, може, ще старшого за себе, який приблизно щопівгодини виходив із двома відрами й черпав лопатою з купи перед входом перемішане зі снігом вугілля...

Косичка, принісши чаю, почав з того, про що вони не встигли домовитися раніше. А мова йшла про військові перемоги, яких у нас не так вже й багато.

— І ви ще забули облогу Збаража? — сказав він, стукнувши себе по броніку, начеб поправляючи, бо ж прийшов уже в повному обладунку, готовим до чергування. — Хоча... Збараж важко назвати перемогою, його ж так і не взяли, — сам запитував, сам і відповідав студент Косичка. — Загинув Морозенко... Але нам тоді просто не пощастило, як Наполеону під Ватерлоо, перед першим штурмом була сильна гроза...

— Але були й винятки, — буркнув Луїс.

— Ну так, хоч і небагато, — підхопив хлопець. — А якщо з тих же козацьких часів, то Жовті Води, Корсунь, Пилявці, що там ще? Зборівська битва...

— А Конотопська! — нагадав Луїс.

— Так, ще Конотопська, де гетьман Виговський розбив москалів, — начеб здавав залік Косичка. — А потім уже, як не Зимовий похід, то Крути... — зітхнув і кинув погляд у темінь за шосе, куди вже не добивав прожектор.

— Спочатку Крути, а потім Зимовий похід, ну і ще Берестечко, «триста, як скло...» не забудь, — Луїс зняв руку з автомата і, наче вчитель, підняв пальця, що в рукавиці у світлі прожектора, як і все навколо, здавався посрібненим від інею.

— А бій під Панасівкою — це вже УПА, чув?..

— Ага, — відповів Косичка.

Луїсові подобалося говорити з хлопцем, так час пролітав непомітніше. Але друг Косичка про «триста, як скло...» і без нього чув, і хотів докопатися глибше, мабуть, надолужував пропущене в школі. Вчора вже під кінець розмови він почав допитуватися, коли, в якому столітті Україна, власне, й упустила свій шанс, і чому не стала державою ще в середні віки, як інші великі європейські нації? Луїс, хоча й не був істориком, але переповідав, що знав, до того ж із власними рефлексіями. З історії Європи вони дійшли до минулого аж до імперії Карла Великого.

— От колись були війни, не? — знову почав Косичка. — Один одного різали, рубали, кололи, гатили по голові й куди попало, не те, що тепер з віддалі... Натиснув кнопку і забув, як от ті «Джавеліни». Направив на ціль, натиснув кнопку і забув... — повторив він. — Хоча, звичайно, бувають і тепер рукопашні, — поправив сам себе.

Луїс слухав і мовчав.

— Скажіть, і хто це визначає: хто великий, а хто ні? — задумливо запитав юнак, проводжаючи поглядом машину, що вгорі над ними виповзала на міст.

— Ну, хто-хто? Нащадки, — буркнув Луїс і собі подивився на ту машину, поправив на плечі автомат. — Але то все таке, відносно, розумієш... Воно часом смішно, оте «великий»... От, наприклад, для тих же москалів, як ти кажеш, і їхній царь Пйотр і Єкатеріна обоє великіє, а для нас — тьху і розтерти!

— Звичайно, — поквапився підтвердити Косичка.

— Пам'ятаєш у Шевченка: «Це той первий, що розпинав нашу Україну, а вторая доконала вдову-сиротину... Кати, кати, людодіди! Наїлись обоє, накраліся, а що взяли на той світ із собою?...»

— Ого, нічого собі! Знаєте напам'ять всього Шевченка? — запалився хлопець.

— Та ні, лише кілька віршів, та й то не повністю, — сказав правду Луїс. — Як, зрештою, і всі ми, — додав. — Хоча ці рядки Шевченка, мабуть, мав би знати кожен українець...

— Ну так, — знову поквапився погодитися Косичка.

Луїс помітив, що сьогодні хлопець якийсь начеб розсіяний, задумливий і думки його десь далеко. Може, щось сімейне? Переживає, думає про маму, вирішив Луїс.

— То, кажеш, живеш із татом, а де мама? — він навіть пробував почати тему, про яку малий раніше обмовився, але Косичка так подивився на нього, що одразу й прикусив язика. Бо ж не варто лізти в душу, коли не просять. Сам не любив, коли хтось нав'язував співчуття чи набридав із розпитуваннями.

— Може, йди, погрійся, ще маєш майже годину, — запропонував він тоді, але той, здавалося, не чув його.

Хлопець вмотивувався у кріслі, яке колись вийняли з якогось крутого авта й поставили тут, збоку від проходу, за мішками, і тихо заспівав. Тихо, але гарно. Щось про молодече завзяття, Україну в серці, дівчину і калину, кров і любов... Це виходило у нього дуже натхненно, душевно й зворушливо. А Луїс то сидів поряд на лавку обличчям до дороги, ставлячи автомат на коліна, то знову проходжався пару кроків ліворуч, пару — праворуч. «Може, зарахується?» — згадував про своє серце і пораду лікарки більше прогулюватися на свіжому повітрі.

— Я такої і не чув, — сказав, коли малий закінчив співати.

— Це ми в пластунах співали.

— Слухай, може, все-таки йди, погрійся ще трохи? — повторив Луїс, потираючи бороду, що під кінець чергування вже також починала братися інеем.

— А мені не холодно, — шморгнув той.

— Слухай, а оцю знаєш: «В саду гуляла, квіти збирала...» — тепер уже Луїс затягнув тихцем одну з небагатьох, слова якої знав до кінця.

Це була їхня з братом улюблена ще з дитинства. Принаймні в селі, коли провідували бабуню і не приїжджав автобус, то йшли до райцентру пішки і співали її як похідну.

— Кого любила, причарувала... — так само тихо продовжив Луїс.

Мабуть, у цьому нічному степу на околиці шахтарського містечка під насипом, що нависав над ними і переходив у

міст над залізничними коліями, під вкритими густим інеєм тополями й самотніми зірками, що час від часу тьмяно про-свічували крізь розриви в хмарах, йому, як і Косичці, також потрібен був слухач, тим паче з молодих. Бо ж старі найбільше люблять, коли їх слухають молоді.

Косичка майже весь час слухав мовчки і лише в кінці підхопив: «А я з сестрою всю ніч простою, не та розмова, що із тобою...»

— А от ти звернув увагу, що наш прапор, коли тріпотить, то нагадує чийсь кроки, наче хтось тупоче? — сказав Луїс, перекладаючи автомат із плеча на плече, коли закінчили спів.

— І ви помітили, і я помітив те саме, — начеб зрадів хлопець. — Це, щоб ми не розслаблялися, — продовжив він.

— Ага, — погодився Луїс, — бій відлунав, жовто-сині знамена затріпотіли на станції знов, — буркнув у бороду, раптом згадавши класика.

— Завтра... — зітхнув Косичка.

— Що завтра?

— Завтра приїде Ван Гог, чекаємо, що скаже. Обіцяв сказати точно беруть нас на позиції чи ні? Якщо ні, тоді ми із Заходом додому, — продовжував він. — У мене ще сесія не складена, у Захода — також.

Косичка вже не вперше починав цю тему, ще з тієї ночі, відколи вони з одним автоматом на двох вийшли на нічне чергування, малий щоразу будував плани, як потрапити на передову. Крім розмов про історію та зброю, то була ще одна його улюблена тема. Бо з літа, відколи від кулі снайпера загинув Шльоцик, вісімнадцятирічний боєць із Вінничини, надто молодих, до двадцяти одного року, на «передок» не брали. А до двадцяти одного, мабуть, тому, що й самому командиріві їхньої роти з позивним Ван Гог саме стільки. Хоча Косичка із Заходом все одно не втрачали надії.

Косичка начеб чув від когось, чи й навіть від самого Ван Гога, що їх із Заходом можуть ненадовго туди відправити. Він вважав, що своїми стараннями тут, на базі, вони зможуть заслужити це як виняток. Вони й справді старалися: і ці

нічні чергування, і прибирання приміщень та території, і розвантаження волонтерської допомоги — все вони робили начеб із задоволенням, а одну зміну навіть витримали в котельні. Про це найважче з їхніх випробувань йому розповів Захід, бо від Косички він жодного разу не чув навіть натяку на те, як йому буває важко.

Обоє хлопців були витривалі і дисципліновані, достатньо знали зброю, мали уявлення про тактику сучасного бою, але ще більше хотіли вчитися військовому мистецтву. Луїс спостерігав це на полігоні під Селідовим, куди вони їздили ще першого тижня, він бачив, яка це була подія для Косички із Заходом.

— Шкода, в ОТГ не попали, — вже не вперше жалкував малий. — В отегешників більша ймовірність поїхати на позиції.

— Ну, а чому не попали?

— Не вдалося, — не розкривав усіх таємниць Косичка. — Але, може, тепер пощастить? Ще будемо пробувати уже з більшим досвідом, якщо тут нічого не вийде... Там дуже багато ще з чотирнадцятого року воюють... Ну, в нас також є, сам Ван Гог, наприклад, — поправив сам себе. — Він із чотирьох пострілів із СПГ три кладе в ціль, вже має поранення, — додав начеб із заздрістю хлопець.

А одного разу, коли Луїс запитав Косичку, чи знає мама, що він тут, той спершу нічого не відповів. Та через деякий час все ж сказав, що живе з татом, але про маму ні слова, і Луїс більше не розвивав цієї теми. З довгого мовчання й інтонації відповіді не важко було зрозуміти, що хлопець не хоче про це говорити, то він більше й не розпитував.

Мотиви, чому його молодий друг опинився тут, узяв у руки зброю й поривається на передову, Луїсові здавалися близькими й зрозумілими. Патріотизм, сміливість — без сумніву, але й романтика війни також. Бо яким би жорстоким не був цей молох, скількох би не перемелював, все одно завжди знайдуться сміливі романтики, щирі й чисті юнаки, справжні герої, які скажуть: «Як не я, то хто?»

Позивний Луїс

Крім Косички, Захода, його й Ушатога, на базі в ці дні були ще бійці з позивними Зяблик, Масол і Культик. Зяблик із Харкова, Масол із Калуша, звідки Культик Луїс не знав, бо той рідко виходив із кімнати. Всі троє відходили після хвороб чи поранень. Так само, як і закарпатець Русий, який щодня отримував уколи, хоча це не заважало йому виконувати функції водія й механіка водночас. Бо якщо не у від'їзді, то лежав під їхнім ротним бусом на застеленій на снігу старій армійській ковдрі, лише ноги стирчали.

А ще Русий відгонив Цигана — великого рудого собаку. Здається, тільки Русий і називав його так, бо вважав, що той навчився відкривати лапою їхнього холодильника, що стояв надворі під деревом, мабуть, ще з літа, і там, крім інших продуктів, зберігалось заморожене м'ясо. Крім Цигана, двором бігала ще сучка Жужа, а за нею двоє цуценят. Одне чорне, як і сама Жужа, друге руде, як Циган. Сучку і цуценят Русий любив, і Луїс бачив, як той виймав і кидав їм щось із холодильника.

Були ще Філ із Марічкою, він — типовий бойовий «очкарик», приїхав із Росії воювати за Україну. На той момент Філ виконував обов'язки старшини, видавав обмундирування і зброю, вів облік, керував розвантаженням продуктів та їх відправленням на передову. Філ воював пліч-о-пліч із Ван Гогом уже більше року, був і на дачах, і в лісі.

У перший день Луїс отримував із його рук камуфляж. Найдовше у тісній, заваленій речами й одягом кімнаті шукали підходящі штани, поки не допоміг друг Ушатий. Віддав

Зміст

Друг Косичка	4
Позивний Луїс	11
Зяблик і Новогродівка	21
Зустріч під ялинкою	26
Батьки і діти	30
Батюшка — не матушка	41
Нічна варта	48
Полігон	56
Зоя і Вера	63
«Садись, я твоя кума...»	72
На мосту	80
Шах і ще раз шах	86
«Лента за лентою...»	94
Наша Авдіївка	99
Ван Гог зблизька	102
У лісі	106
На дачах	111
Вечірні розмови	123
Дятел тут і дятел там	132

Вінегрет і «шуба»	140
Військовий топограф Хотин	146
Зимова війна	150
Тотальний опір	160
Новорічні салюти	164
Чоловіча робота	168
У степу під Авдіївкою	174
Червона зима	179